

ТРАНЗИЦИОНИ ИЗАЗОВИ АГРОПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ У КОНТЕКСТУ МЕЂУНАРОДНИХ ИНТЕГРАЦИЈА¹

Наташа Цветковић², Снежана Грк³, Маријана Видас-Бубања⁴

Резиме. Српски аграрни сектор је институционално, организационо и ресурсно јако запуштен што је значајно утицало на слабљење и губитак компаративних предности које је Србија имала у односу на друге транзиционе земље у региону. Темељна реконцептуализација оличена у својинском, институционалном, организационом и техничко-технолошком преобликовању аграрног предузећа је пут ка ревитализацији овог сектора. Трагање за решењима изван овог сценарија и њихово свођење на »голу« и неприпремљену приватизацију и продају је неадекватно решење које је без икакве перспективе за агропредузећа и његове запослене. Нове европске иницијативе у том погледу представљају драгоцену искуство.

Кључне речи: транзиција, агропривреда, интеграције.

Увод

Главне промене у данашњем свету потичу од убрзане либерализације и глобализације светске привреде, технолошког прогреса и укупне промене привредне структуре. Пракса је показала да је за успех промена у централној и источној Европи и свим земљама у транзицији од пресудног значаја било сазнање о новој вредносној матрици. Она се темељи на децентрализованом дере-

¹ Рад је резултат истраживања у оквиру пројекта “Стратегијске опције умрежавања привреде Србије у светске привредне токове” (евид. број 149060), “Србија и Европско-економске анализе и прогнозе” (евид. број 149038) и који финансира Министарство за науку и технолошки развој РС.

² Проф. др Наташа Цветковић, Факултет за пословне студије, Мегатренд универзитет, Београд.

³ Др Снежана Грк, научни саветник, Институт друштвених наука, Београд

⁴ Проф. др Маријана Видас-Бубања, Београдска пословна школа, и Факултет за трговину и банкарство БК Универзитета, Београд

гулисаној социјалној, привредној, информатичкој и корпорацијској структури. У суштини ови процеси су указали на анахронизам централизованих, тромих и неефикасних националних управљачких система. То је разлог зашто се препоручује у приступу глобалној стратегији агро-компанија у земљама у развоју: глобализација економских токова кроз превазилажење институционалних проблема, подстицање конкурентности, развој предузетништва и улагање у научно-истраживачки рад.

Интензивирање међународне размене рада – роба, услуга, капитала, људи и идеја под утицајем техничко-технолошке револуције је главна одлика глобализације. Тржиште и конкуренција, као најрационалнији економски механизми и самим тим важни услови за ефикасно привређивање, издигли су се на глобални ниво. Глобализацију карактерише све већа зависност и повезаност националних економија са светском привредом. Земље у свету су повезане у мултидимензионалну мрежу економских, социјалних и политичких веза. Роба, капитал, људи, знање и уверења наизглед лако прелазе државне границе-транснационалне мреже, социјални покрети и социјалне интеракције проширују се у свим областима људске активности. Глобални системи трговине, финансија и производње међусобно повезују напредак и судбину појединца, заједнице и нација широм света¹.

Глобална економија постаје значајнија када тржишта појединих земаља нису довољна да омогуће стварање предузећа оптималних величина. Партиципација предузећа на тржиштима ван своје земље може бити двојака: интернационализација (географска експанзија пословних активности) и глобализација (глобална интеграција пословних активности). Научно-технолошки прогрес који је дао снажан импулс процесу глобализације утицао је како на промену карактера производње, тако и на структуру и секторски распоред радне снаге. У таквим условима знање и информације постали су производни фактор од којих у највећој мери зависи пораст продуктивности.

Европска унија и аграрно питање

Сектори пољопривреде и производње хране су од великог значаја за привреду Европске економије. ЕУ је друга у свету по извозу пољопривредних производа (после САД) а прва у свету по обиму производње прехранбених производа и међу највећима по броју потрошача, док по броју запослених у ЕУ, ови сектори заузимају треће место.

---

¹ Цветковић, Н. Котлица, С. (2007) *Нова економија у свету који се мења*, монографија, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд

У ЕУ сектори пољоприведе и прехранбене индустрије су од самог почетка постојања заједнице били од виталног интереса, између осталог и због још увек свежих сећања на период несташице хране за време и одмах после ИИ Светског рата. Римским споразумом из 1957. године дефинисани су главни циљеви **заједничке аграрне политике**, следеће године су постављени њени принципи, а 1962. године је ступила на снагу. Заједничка аграрна политика представља скуп правила и механизма којима се регулише производња, трговина и прерада пољопривредних производа у ЕУ.

Основна регулативе аграрне политике за целу ЕУ јесте **Римски споразум** (тј. **Споразум о оснивању ЕЕЦ**) где су дефинисана три основна принципа аграрне политике:

1. **јединствено тржиште** које подразумева слободно кретање пољопривредних производа у оквиру територија земаља чланица;
2. **приоритет производа из ЕУ** што значи да пољопривредни производи из ЕУ имају приоритет над увозним производима и повољније цене, ради заштите унутрашњег тржишта;
3. **финансијска солидарност** што значи да се сви трошкови настали из спровођења заједничке аграрне политике, подмирују из буџета ЕУ.¹

Заједничка аграрна политика је доживела неколико реформи. У почетку је главни циљ био да се осигура довољност хране за становништво ЕУ тако да је аграрна политика и уопште производња хране била усмерена ка повећању продуктивности и руралном развоју. Међутим са јачањем интеграционих процеса и стратешким захтевима за проширење ЕУ које укључује и земље у транзицији (Исток – Југоисток) у први план се истиче питање аграрног потенцијала у овим земљама који је недовољно искоришћен. Пољопривредни производи чине 8% извоза ЕУ у ове земље док увоз ових производа у ЕУ учествује са 5%. Пољопривредни вишкови у ЕУ тиме добијају нова тржишта како се повећава економски раст и реални приходи у европским и евроазијским земљама у развоју, као и у другим земљама које постају све интересантније са становишта ширења утицаја ЕУ у свету. Томе у прилог “Аграрно питање” постаје све више интересантно за европске стратеге а конкретни разлози који се притом све више спомињу су следећи:

1. ниска цена производње која подстиче снижење цена пољопривредних производа у ЕУ;

---

¹ “Смернице за пословање са Европском Унијом” (2006), издање Еуропеан Интеграцион Фонд и Привредна Комора Београда; Београд 2006.

2. већи производни потенцијал фарми (процене иду до 30% када је у питању будућност европских агро компанија) а то даје значајне шансе за нову специјализацију европских компанија и њихову већу конкурентност у свету;
3. смањење загађења животне средине и раст понуде здраве хране (због класичних метода узгајања у земљама у развоју чије су пољопривредне површине “сачуване” од интензивних агро – техничких метода узгајања због дезинвестирања у периоду после 1990. године. То даје шансе за нову органску производњу и одговарајућу специјализацију;
4. потенцијално већа продуктивност у односу на величину фирме чиме се повећају шансе за јачање конкурентског положаја ових фирми у међународном пословању;
5. интензивирање потреба за модернизацијом што је директно у интересу европских испоручиоца агро-технологије;
6. интензивирање ваљаних руралних развојних иницијатива и програма који укључују изградњу модерне инфраструктуре, ефикасну заштиту животне средине, рурални развој – што све интензивира нова улагања која ће једним делом бити покривена увозом из ЕУ, што пак, чини лакшим приступ ЕУ фондовима.¹

Коњуктурна кретања на светским пољопривредним тржиштима су све теже предвидива. Ипак, очекивани раст тражње за аграрним производима у азијским земљама (претежно Кина и Југоисточна Азија) превазилази постојеће залихе. У овим околностима нема бојазни да ће у ЕУ доћи до редукције пољопривредне производње – напротив пољопривредни потенцијал европских Источних и Југоисточних земаља у развоју, може битно да допринесе глобалној консолидацији европских интереса и њихово тржишно позиционирање у брзо растућим регионима у свету.

Србија има 0,6 хектара пољопривредног земљишта по глави становника и 0,5 хектара обрадиве земље по глави становника, што је изнад европских норми. Пољопривреда доприноси БДП са око 21% (са прехранбеном индустријом то је око 40%), запошљава преко 10% запослених, и учествује у извозу са 26%². Наведени подаци указују да ће иако Србија, има значајне предности које се огледају у великом пољопривредном производном потенцијалу, бити суочена са оштром међународном конкуренцијом. У циљу повећања пласмана аграр-

---

¹ “Смернице за пословање са Европском Унијом”, издање Еуропеан Интеграцион Фонд и Привредна Комора Београда; Београд 2006.

² Статистички годишњак Србије (2007), Републички завод за статистику, Република Србија

них производа на већа и уноснија тржишта потребно је унапредити техничку и технолошку опрему, пре свега, у прехранбеној индустрији.

Јасно је да ће, на основу искустава држава нових чланица ЕУ, српска пољопривреда имати велике користи од придружења ЕУ, што ће, између осталог, значити слободан и неограничен приступ највећем светском пољопривредном тржишту. Да би се постигао максимум од интеграције са ЕУ, Србија мора да обезбеди неопходан правни оквир у свакој фази процеса тако да администрација и аграрна индустрија буду спремне да прихвате изазове које Европска унија доноси са собом.

Пристап глобалној стратегији развоја аграра Србије

Даљи развој Србије и прелазак на више фазе развоја, које се карактеришу снажним променама наметнутим импулсима треће технолошке револуције, захтева не само нову концепцију, већ и нови систем функционисања, а посебно нови систем управљања развојем. Када говоримо о глобалним променама агропривреде треба рећи да либерализација тржишта и власничка трансформација предузећа представљају основне промене, које треба извршити ради превазилажења економске кризе.

Данас, Србија настоји да оконча процес либерализације и приватизације, и да створи макроекономску стабилност привреде, што представља предуслов за улазак у другу фазу процеса транзиције. И док се већина земаља региона суочава са решавањем проблема развоја институционалне инфраструктуре неопходне за несметано функционисање тржишне привреде, јачања способности државе да обезбеди приходе за финансирање јавних служби, као и стања здравих услова пословања, Србија значајно касни на том путу¹.

У научној и стручној јавности у Србији преовладава мишљење да у аграрном сектору постоје значајни неискоришћени потенцијали развоја и извоза. Међутим, место где се пољопривреда данас налази (и где се годинама налазила) потпуно је супротно ономе где је требало да буде, судећи по пројектованим правцима развоја. Општа финансијска исцрпљеност и недостатак обртних и инвестиционих средстава, неорганизованост, неповезаност и уситњеност привредних субјеката аграра, ниска продуктивност и конкурентност – основне су одреднице агро-привреде Србије. Последица је да бројна пољопривредна предузећа нису успела да обезбеде неопходну аутономију за обављање својих привредних активности. Наиме, иако се учешће пољопривреде у друштвеном производу оцењује као високо то никако не може да се припише

¹ Цветковић, Н., Гргуревић, С., Илић, Б. (2005) *Реструктурирање предузећа као фактор превазилажења кризе*, Економски видици, ДЕБ, година X, бр. 2, Београд.

добром стању у пољопривреди, нити њеним високим ефектима, него напросто чињеници да су остали делови привреде у великој кризи већ дужи низ година.

Пољопривреду, као уосталом и читаво друштво, уласком у транзицију обележавају процеси »обрнутог смера« тј. (нео)либерализација, дезинтеграција и приватизација, и прецеси производно-структурне екстензификације, опадања приноса и продуктивности и смањивања укупне производње. Досадашњи ефекти транзиције на пољопривреду су резултирали прилично slabим резултатима и нејасним перспективама које се огледају кроз: остварен обим, структуру и квалитет производње хране, рационално очување природних ресурса, ниво запослености и социјалне сигурности, доступност хране и квалитет исхране становништва, виталност и просперитет предузећа.

Најосетљивије питање везано за структурно прилагођавање и реформисање агросектора биће, свакако, даља либерализација тржишта која се мора спроводити обазриво и поступно. Измене у режиму субвенционисања, повећање конкурентности домаћих производа и институционално прилагођавање, такође су важан део тих промена. Под утицајем либерализације тржишта много тога треба да се промени, а пре свега производна структура, у корист производње која је конкурентна. Потом то подразумева и увођење нових технологија, а такође и виших стандарда квалитета и здравствене безбедности производа, што води разноврснијој и бољој понуди. Поменуте промене су повезане са трошковима њиховог спровођења као и са трошковима неминовног производног повезивања и организовања произвођача.

Будући да су пољопривредни производи од стратешког значаја за сваку земљу то је потребно контролисати њихов, пре свега, међународни промет. У том циљу потребно је да се обезбеди заштита домаћег тржишта од увоза пољопривредних производа. Овај проблем се у нашој земљи регулише искључиво путем царина и субвенција. Наиме, царинска заштита се спроводи путем тарификације и снижењем царинских стопа. Прописано је да се царинске стопе снизе у развијеним земљама за 36%, у року од шест година, и у земљама у развоју за 24%, у року од 10 година. Уобичајена пракса у великом броју земаља у транзицији била је да се пољопривредна производња субвенционише. Најновији став СТО је да се експанзија пољопривредне производње више не остварује путем субвенција¹.

Основ за глобалну развојну стратегију која води убрзаној економској интеграцији са Европском унијом свакако мора подразумевати значајан пораст

---

¹ “Смернице за пословање са Европском Унијом” (2006), издање Еуропеан Интеграцион Фонд и Привредна Комора Београда; Београд 2006.

опште конкурентности српске економије. У намери да се оствари већа стопа економског раста као основе стабилности, неопходно је финализовати стварање “здравог” тржишта. Инвестирање у процес производње и индустријску модернизацију кључни је предуслов за побољшање конкурентности економије, пре свега на тржиштима у Европској унији, као и за пораст стопе извоза, што све води ка бројнијим директним инвестицијама и стварању нових радних места.

У циљу повећања компаративних предности домаћих пољопривредних производа потребно је дефинисати стратегију конкурентности. **Стратегијом конкурентности агро-привреде треба да буду обухваћени сви нивои** (грански ниво – формирање кластера, ниво субјеката, ниво појединачних роба и услуга) **како би се постигла трошковна, ценовна и конкурентност квалитета производа. Приступ развоју конкурентног амбијента захтева, дакле, да се домаћа агро-предузећа усагласе са пословним међународним стандардима и да се у том циљу прекине са политиком заштите и ексклузивитета и да се унапреде и модернизују капацитети за производњу здраве хране.**

Компетентност да се задовоље нагло променљиве потребе и захтеви тржишта, такође, мора бити унапређена кроз примену нових тржишних приступа и европских стандарда у паковању, квалитету и преради производа. Изводљивост производње „здраве“ хране и других врста пољопривредних производа који су у потражњи на европским тржиштима, такође, морају бити истражени, и то уз увођење компјутерских система и базе података о развојним фондовима, дотацијама, мерама Министарства пољопривреде, фондовима ЕУ, потенцијалним инвеститорима и другим релевантним информацијама. На тај начин се може изградити одржив и ефикасан пољопривредни сектор, који ће доприносити расту националног прихода и обезбедити подршку животном стандарду запослених у пољопривреди.

Америчка агенција за међународни развој (УСАИД), припремила је током 2008. године два нова пројекта намењена развоју аргара и повећању конкурентности српске привреде. Циљ ових пројеката је позитиван сигнал страним инвеститорима за стварање повољнијег амбијента који ће омогућити отварање нових радних места неопходних за завршетак економске транзиције. Будући да је према оцени УСАИД највећи потенцијал српске привреде пољопривреда циљ њихових пројеката намењен агробизнису је да се помогне српским институцијама и предузећима да боље промовишу сопствене брендове као што су бобичасто воће, ракија, и специфични производи од млека.¹

¹ Извештај о додељеној државној помоћи у Републици Србији у 2006. год, (2008) Београд, Министарство финансија Републике Србије

Спровођење глобалне стратегије развоја агро-привреде је скопчано са превазилажењем постојећих *институционалних проблема, развојем предузетништва у агробизнису, подстицањем инвестиција и улагањем у научно-истраживачки рад.*

У *институционалне проблеме* се убрајају они који су везани за спровођење процеса приватизација и производно повезивање у сектору. Приватизација аграрних предузећа и реформе не само да немају алтернативу већ је њихово спровођење услов за повећање ефикасности пословања, увођење корпоративног управљања и обезбеђивање конкурентске предности аграрних производа. Основно опредељење у Закону о приватизацији је продаја капитала¹. Поменути модел посебно је значајан за трансформацију аграрних предузећа. Циљ закона је да убрза приватизацију и реструктурирање предузећа са оријентацијом на структурни преображај како би се створили услови за нови почетак. Окончањем приватизације престаће процес тзв. »топљења друштвене супстанце« који је посебно био изражен последњих година транзиције.

Друга група институционалних проблема везана за производно повезивање у сектору се односи на формирање струковних организација које би омогућиле увођење реда у пословању између свих привредних субјеката а посебно између предузећа и земљорадничких задруга. Наиме, Србија има велики број земљорадничких задруга које немају статус правног субјекта. То је један од разлога што се уговори који се потписују са прерађивачима не поштују, поготово у погледу рокова исплате.

У наредних неколико година *развој предузетништва* треба да се заснива на структурним реформама, процесу приватизације, ликвидацији непрофитабилних фирми, продаји њихове имовине, и кроз реструктурирање великих привредних система. Напредак у структурним реформама нераскидиво је повезан са динамичним увођењем нових фирми и развојем постојећег приватног сектора. Он ће се обезбедити кроз институционалну подршку и акцијски капитал приватних банака које тренутно опслужују приватни сектор. Потребно је да се развију и небанкарске финансијске институције попут кредитних удружења, лизинг компанија и микро-финанце институција. У таквим околностима развој малих и средњих предузећа (МСП) у агробизнису ће се одвијати кроз развој породичних пољопривредних газдинстава и развој МСП у руралним подручјима у свим сферама агро производње и услуга.

Дакле, приоритети државне политике који ће се примењивати у циљу развоја сектора МСП у агробизнису ће бити усмерени ка: уклањању баријера развоју приватног сектора, повећању подршке владе МСП предузећима и подршци финансијским институцијама које служе МСП.

¹ Закон о приватизацији, Службени гласник РС" бр. 38/2001, 18/2003, 45/2005

Конкретни напори у сфери *уклањања баријера развоју приватног агро-сектора* укључују: реформу и либерализацију закона и регулатива о раду; поједностављење и смањење опорезивања МСП; поједностављење свих области регулатива и тражених извештаја МСП за владу; елиминисање максимум лимита за подизање са банковног рачуна МСП; и елиминисање посебних привилегија намењених фаворисаним и одабраним фирмама од стране претходног режима.

Повећање подршке владе малим и средњим предузећима је посебан проблем јер је потребно да се пронађу извори за уравнотежење баланса између потреба и могућности ових привредних субјеката. Многе владе у транзицији прешле су на високо интервенционистичке стратегије развоја малих и средњих предузећа, укључујући огромну бирократску машинерију издржавану из донаторског фонда. Дотирани извори су обично оскудни и не додељују се увек онима са најбољим пословним потенцијалом.

Подршка финансијским институцијама које подржавају пословање и развој малих и средњих предузећа је посебно значајна у условима неразвијеног или развијајућег тржишта капитала. У таквим околностима релативно незреле финансијске институције треба да добију техничку подршку да би се институционално развиле: потребан је и постепен улазак акцијског капитала и кредитних линија, у степену у коме могу одмах бити усвојене. Што је најважније, донатори треба да инсистирају да кредити буду понуђени само по комерцијалним стопама, како се не би реметило функционисање тржишта.

Даљи развој сектора малих и средњих предузећа у агробизнису мора се заснивати на улагању значајних средстава кроз разне облике кредитирања и донација. Ова помоћ би требало да укључи: правне савете (о опорезивању, законима о раду, регистрацији и лиценцирању, микро-финанце институцијама и кредитним удружењима); техничку помоћ осталим банкама које ће финансирати изградњу микро-финанце институција; кредитне линије по тржишним стопама; кредитне гаранције и осигурања за обртни капитал за потребе извоза, осигурања од политичког ризика за стране инвеститоре; помоћ стабилизацији система кредитирања.

Последње деценије у нашој земљи обележиле су садашњи квалитет и ниво развоја пољопривреде. Она је била у функцији општих привредних кретања са тенденцијом погоршања свих перформанси и без систематски и експлицитно дефинисане функције и циљева развоја. У област пољопривреде годинама се улагало око 4% укупних *инвестиција* што је утицало на скроман ниво развоја и заостајање за многим европским земљама у овој привредној грани. Опоравак привреде и њено реструктурирање у условима транзиције није могуће без значајнијих инвестиција и других захвата у домену пољопривреде.

Предуслов развоју пољопривреде представља улагање у инвестиције које ће побољшати квалитет обављања основне делатности и које ће производњу учинити профитабилнијом. Инвестиције по правилу захтевају значајна финансијска улагања, што говори о потреби да инвестициона улагања морају бити планска како би се квалитетно проценила економска оправданост планираних и потребних улагања. Инвестиције у пољопривреду Србије углавном се врше кроз кредитирање, по субвенционираним каматим стопама, мере унапређења села, грантове за набавку опреме и механизације, унапређење стандарда, мере унапређења квалитета млека, подршку подизању нових засада воћа и унапређењу квалитета земљишта.

У Србији, као и у ЕУ субвенције представљу највише примењиван инструмент којим се додељује државна помоћ. У 2006. год у земаљама ЕУ субвенције су чиниле 50% укупне државне помоћи. У Србији субвенције, као инструмент државне помоћи учествују са 53,4% у укупно додељеној државној помоћи¹.

Субвенције, државног рачуна, бележе пораст код хоризонталне државне помоћи у 2006. години за 46%, у односу на 2005. годину и 2,7 пута су веће у односу на 2004. годину. У истом периоду секторска државна помоћ бележи пад за 10% у 2006. години у односу на 2005. годину и чак 49% су мање у доносу на 2004. годину. Такође, у посматраном периоду, први пут је у 2006. години издвојено за регионалну државну помоћ износ од 387 милиона динара. Карактеристично је, да су у оквиру хоризонталне државне помоћи у 2006. годину, средства за санацију и реструктуирање привреде повећана 60%, односно у апсолутном износу за 8.256 милиона динара са циљем решавања вишка запослених и реализацију социјалног програма. При том је, од укупних субвенција, додељено предузећима 702 милиона динара за оспособљавање и запошљавање инвалида, што је у складу са прокломованом политиком смањења незапослености. Субвенције у облику секторских давања су повећане код саобраћаја и туризма, док су код осталих посматраних сектора, укључујући и пољопривреду, смањене што указује на опредељење државе да подстиче развој саобраћајне инфраструктуре и туризма. Такође, субвенције у облику регионалне државне помоћи додељене су за отклањање економских разлика између појединих подручја².

У структури укупних остварених инвестиција по карактеру изградње, техничкој структури и намени у 2005. години, улагање у саобраћај, складиштење и везе је имало доминантно место са учешћем од 20,19%, затим следе улагања у прерађивачку индустрију са 16,18%, инвестиције у државну управу и социјално осигурање са 14,94%, производња електричне енергије, гаса и воде са

¹ Министарство финансија РС, 2008

² Министарство финансија РС, 2008

13,23% итд. Најниже учешће инвестиционих улагања забележено је у рибарству (0,03%) и друге комуналне, друштвене и личне услуге (0,03%). Учешће инвестиција у пољопривреди је релативно ниско и износи око 3% (табела 1)¹.

Табела 1. Остварене инвестиције, по карактеру изградње, техничкој структури и намени у 2005. години - друштвена својина
(у хиљадама динара)

	Укупно у 2005.	Структура у %
УКУПНО	163.549.507	100,00
<i>Пољопривреда, шумарство и водопривреда</i>	4.977.902	3,04
Рибарство	50.897	0,03
Вађење руда и камена	5.717.534	3,50
Прерађивачка индустрија	26.468.864	16,18
Производња електричне енергије, гаса и воде	21.633.110	13,23
Грађевинарство	12.227.441	7,48
Трговина на велико и мало, оправка	8.458.045	5,17
Хотели и ресторани	592.418	0,36
Саобраћај, складиштење и везе	33.017.483	20,19
Финансијско посредовање	6.743.472	4,12
Послови с некретнинама, изнајмљивање	6.717.319	4,11
Државна управа и социјално осигурање	24.439.011	14,94
Образовање	3.165.923	1,94
Здравствени и социјални рад	4.686.381	3,04
Др. комуналне, друштвене и личне услуге	4.653.707	0,03

Извор: Статистички годишњак Србије, 2007, стр. 180.

Инвестициона активност Србије у претходном периоду (до 2005.године) се може окарактерисати као још увек неповољна. Процес дезинвестирања, који је трајао читав низ година довео је до топљења капиталне базе привреде, првенствено на рачун опадања учешћа инвестиционе опреме. Сем тога, релативно оскудне инвестиције се пласирају у пољопривреду што је супротно свакој економској логици, природним потенцијалима и развојним могућностима наше земље.

Анализа инвестиционих улагања у пољопривреду у протеклом периоду указује да су оне биле изузетно ниске и недовољне за знатније убрзање привредног раста ове делатности. Техничка структура улагања је, такође, била неповољна са становишта економике улагања и производних ефеката. Када су у

¹ Статистички годишњак Србије, 2007

питању улагања у објекте друштвене инфраструктуре на селу, ту се може констатовати још већа дискрепанција између потреба и онога што је урађено.

Реструктурирање пољопривреде, које се између осталог мора заснивати на интензивнијој инвестиционој активности, је доста сложен процес који мора водити рачуна о специфичностима пољопривреде, теоријским приступима и међународној пракси. Неизбежна и преко потребна трансформација великих агроиндустријских предузећа захтева приватизацију уз активну и адекватну улогу државе и примену низа мера којима се утиче на ревитализацију предузећа, као што су: промена менаџера и менаџерског тима, организационе промене, побољшање маркетинга, повећање ефикасности инвестиција и имплементација стратегија екстерног раста.

Улагање у научно-истраживачки рад кроз улагања у пољопривредне пројекте је посебно важно јер је реч о грани од стратешког значаја за даљи развој привреде Србије у целини. Основне промене које се могу учинити у агро-предузећу су у области производног програма и тржишта. Имајући у виду постојеће околности домаћа агро-предузећа морају перманентно да раде на реструктурирању и иновирању производног програма, као и на сталном побољшању постојећих и увођењу нових производа и производних програма. Те промене су нужне, а истовремено су основ за даље промене и побољшања која су могућа и потребна сваком предузећу. Промене и иновације у области тржишта су од виталног значаја за свако предузеће. Повећање сопственог учешћа на постојећим тржиштима и освајање нових тржишта за постојеће и нове производе је перманентан задатак, без кога нема побољшања пословних резултата. За свако предузеће су од изузетног значаја промене и иновације у домену технике и технологије. Технолошке промене и технолошки развој дају базу за напредовање и развој сваког предузећа. Највећи број домаћих агро-предузећа технолошки заостаје за развијеним земљама, тако да је технолошки развој почетни услов за стицање конкурентности на иностраном тржишту¹. Основу за технолошки развој агро-предузећа, поред осталог, треба да пружи сопствени истраживачко развојни рад и иновативна делатност. Како и на том плану српска агро-предузећа значајно заостају, промене и побољшања истраживачко-развојног рада су један од првих задатака који се мора обавити. Реализација ових задатака указује на путеве изласка из економске кризе и могућност укључивања у светске економске токове.

---

¹ Кристић, Б. (2004) *Утицај иновација знања, производа и процеса на ефикасност предузећа*, Пословна политика, септембар, Београд

Закључак

Стање у коме се налази агро-привреда Србије је последица кумулираних дугогодишњих нерешених проблема који су ескалирали у последњој декади, нарочито задње две-три године. Ефикасно функционисање и даљи развој домаће агро-привреде у наредном периоду ће се заснивати на превазилажењу постојећих институционалних проблема, развоју предузетништва у агробизнису и улагању у научно-истраживачки рад како би се постојећа агро-привреда модернизовала, реструктурирала и оспособила за успешан и конкурентан наступ на страна тржишта. У том циљу потребно је:

- Домаћи економски простор организовати на компаративним предностима које су резултат деловања природних околности и које дозвољавају ефикаснију производњу на одређеном подручју. Компаративне предности се постижу на тржишту и у том случају представљају конкурентске предности. Грана у којој ће посебно доћи до изражаја конкурентске предности српске привреде је пољопривреда.
- Доношење стратегије развоја појединих привредних грана са посебним освртом на агропривреду Србије, која треба да садржи институционалне оквире за инвестициону политику и предлог мера за поспешивање аграрне инвестиционе активности.
- Окончање започетог процеса приватизације домаћих предузећа чиме ће се створити јасна и отворена власничка структура која ће омогућити улазак стратешких инвеститора у агро-предузећа, који ће, осим капитала унети и знање, нову технологију и нове организације.
- Улагање у научно-истраживачке пројекте чије перформансе ће омогућити конкурентску предност и профитабилност домаћих агро компанија.

Литература

1. "Costs, Benefits and Chances of Eastern Enlargement for the European Union"- Bertelsmann Foundation publishers, Gütersloh 1998. – Research Group of European Affair
2. "Smernice za poslovanje sa Evropskom Unijom" (2006), izdanje European Integration Fond i Privredna Komora Beograda; Beograd 2006.
3. Pejanović, R., Tica, N., Cvetković, N., Ilić, G. (2003) *Kriza i revitalizacija agrarnog preduzeća*, Agroznanje, br. 2/2003, Banja Luka
4. Statistički godišnjak Srbije (2007), Republički zavod za statistiku, Republika Srbija

5. Kristić, B. (2004) *Uticaj inovacija znanja, proizvoda i procesa na efikasnost preduzeća*, Poslovna politika, septembar, Beograd
6. Cvetković, N. Kotlica, S. (2007) *Nova ekonomija u svetu koji se menja*, monografija, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, Beograd
7. Cvetković, N., Grgurević, S. (2007) *The Power of Knowledge and Teaching Corporation*, South East Europe Review for Labour and Social Affairs, Nomos Verlag, Volume 10-Number 1
8. S. Grgurević, N Cvetković (2007) *Regionalni razvoj, administracija i investicije*, međunarodno naučno savetovanje: Regionalni razvoj Srbije, Niš, novembar 2007, Centar for Regional Policy, Hanns Seidel Stiftung
9. Cvetković, N., Grgurević, S., Ilić, B. (2005) *Restrukturiranje preduzeća kao faktor prevazilaženja krize*, Ekonomski vidici, DEB, godina X, br. 2, april, Beograd, str.213-219.
10. Izveštaj o dodeljenoj državnoj pomoći u Republici Srbiji u 2006. god, (2008) Beograd, Ministarstvo finansija Republike Srbije
11. Grbić, V. (2004) *Poljoprivreda i budućnost Evropske unije*, Ekonomika poljoprivrede, br. 3-4, Beograd.
12. Vićentijević, D., Vujović, N. (2004) *Agrarna politika Evropske unije i budućnost poljoprivrede Srbije*, Ekonomika poljoprivrede, Specijalni broj, Beograd.
13. Bogdanov, N. (2004) *Poljoprivreda u međunarodnim integracijama i položaj Srbije*, Društvo agrarnih ekonomista Jugoslavije, Beograd.
14. Zakon o privatizaciji, Službeni glasnik RS" br. 38/2001, 18/2003, 45/2005

Примљено: 08.09.2008.

Одобрено: 30.10.2008.

UDC: 631.1(497.11)

**SERBIAN AGROECONOMY TRANSITIONAL CHALLENGES
IN THE INTERNATIONAL INTEGRATIONS CONTEXT**

Nataša Cvetković, Ph.D., Snežana Grk, Ph.D., Marijana Vidas-Bubanja, Ph.D

1 Fakultet za poslovne studije, Megatrend univerzitet, Beograd.

2 Institut društvenih nauka, Beograd

3 Fakultet za trgovinu i bankarstvo BK Univerziteta, Beograd

Summary

The agricultural sector in Serbia has been institutionally, organizationally and in domain of resources highly neglected, which is the fact making an extensive influence on both weakening and detriment of comparative advantage Serbia used to have as compared to the other countries of the Region. The thorough re-modeling of an agrarian company ownership, institutional, organizational and technical structure is the way of revitalization of the sector. Research for any solutions beyond this scenario, as well as reduction of these to a bare and extemporaneous privatization, would be un-appropriate solution without any prospects for both agrarian companies and their employees. In regard to that, the new European initiatives make a valuable experience.

Key words: transition, agroecconomy, integrations.

Author's Address:

Dr Nataša Cvetković
Fakultet za poslovne studije,
Megatrend univerzitet
Beograd,
Republika Srbija